

**Globallashuv sharoitida o'quvchilar aqliy-ruhiy qiyofasini
shaklantirishda muloqot uslublarining ahamiyati**

Osiyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Xalilova Shaxlo Ravshanovna

Annotatsiya: Maqolada Globallashuv sharoitida o'quvchilar aqliy-ruhiy qiyofasini shaklantirishda muloqot uslublarining ahamiyati tahlil etilgan. Bundan tashqari pedagogik muloqot usulini to'g'ri qo'llash orqali, o'quvchilarning odob-ahloqi, ma'lumotlarni o'zlashtirish bilan bog'liq jihatlari maqolada aks etgan. O'qituvchi kasbiy faoliyatida pedagogik muloqot usullarining o'zlashtirish jarayoniga ta'siri atroflicha tahlil etilgan.

Аннотация: В статье анализируется значение коммуникативных методов в формировании ментально-духовного образа студенческой молодежи в условиях глобализации. Кроме того, при правильном использовании метода педагогического общения в статье отражены манеры учащихся и аспекты, связанные с усвоением информации. Подробно проанализировано влияние методов педагогического общения на процесс усвоения в профессиональной деятельности учителя.

Abstract: The article analyzes the importance of communication methods in shaping the mental and spiritual image of students in the conditions of globalization. In addition, by using the method of pedagogical communication correctly, the manners of the students and aspects related to the assimilation of information are reflected in the article. The impact of pedagogical communication methods on the mastering process in the teacher's professional activity has been thoroughly analyzed.

Калит сўзлар: Muloqot, pedagogik muloqot, ta'lim tizimi, muloqot usullari, fikrlash tarzi, nutq madaniyati, o'zlashtirish jarayoni va muomala odobi, kasbiy faoliyat.

Ключевые слова: Общение, педагогическое общение, образовательная система, методы общения, образ мышления, культура речи, учебный процесс и этикет, профессиональная деятельность.

Key words: Communication, pedagogical communication, educational system, communication methods, way of thinking, speech culture, learning process and etiquette, professional activity.

Bugungi kunda o'zini yorqin nomoyon qilayotgan globallashuv tushunchasi bir necha asrlik ildizlariga ega. XX asr boshlarida ijtimoiy hayotning barcha sohalarini qamrab olgan holda globallashuv tushunchasi bilan ifodalana boshladi. Bugungi kunimizda globallashuv deganda asosan bolalar va o'simirlar aqliy-ruhiy

qiyofasini shaklantirib kelayotgan umuminsoniy ahamiyatga ega muammolarni tushunish keng tarqalgan. yosh avlodning mustaqil va erkin fikrlay olishi ro'y berayotgan voqea-hodisalarga shaxsiy munosabatini bildirish- ga imkon beradi. Ijtimoiy borliqda kechayotgan o'zgarishlarga nisbatan shaxsiy nuqtai nazaming shakllanishi shaxs faolligini ko'rsatuvchi muhim jihatlardan biridir. Qolaversa, mustaqil fikr egasi bo'lgan shaxs o'z imkoniyatlari, qobiliyatini erkin namoyon eta oladi. Ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning ham asosiy maqsadi erkin, mustaqil fikr- ga ega bo'lgan barkamol shaxs va malakali mutaxassislarni tarbiyalab voyaga etkazishdan iborat¹. Globallashuv sharoitida ta'lim oluvchilar aqliy-ruhiy qiyofasini shakllantirish jarayonini o'rganib chiqishda muloqot tushunchasiga oydinlik kiritib olsak. Muomala — axborot jarayonidir. Axborot ikki yunalishda: boshqarish sub'ektidan (pedagogdan) boshqarish ob'ektiga (o'quvchilarga) boradi va aksincha — obyektidan subyektga boradi.

Pedagog bevosita shaxslararo muomaladan o'z tarbiyalanuvchilari, o'z tarbiyalanuvchilariga ham maqsadga qaratilgan axborotni, ham uning o'quvchilarga murojatida tagma'no tarzida botinib kirib boradigan axborotni ma'lum qiladi. Pedagog muomala vositasi orqali qanday axborot olishini qarab chiqar ekanmiz, o'quvchining shaxsi haqidagi axborotning muhimligini alohida ta'kidlab o'tish kerak. Bevosita muomala shaxsni g'oyat xilma-xil sharoitlarda va ko'rinishlarda o'rganishga imkon beradi. U faqat shaxsning hulq-atvorida namoyon bo'ladigan yorqin va eng ta'sirchan tashqi belgilarnigina qayd etish imkonini berib qolmaydi.

Pedagog o'quvchilar bilan muomala qilgan ekan, juda mayda detallarni ham anglab olishga qodir bo'ladi, bu detallar sirdan qaraganda unchalik ahamiyatli bo'lmay, shaxsda sodir bo'layotgan, uni tushunish uchun juda muhim bo'lgan zarur ichki jarayonlar ko'rinishlarining alomatlari bo'lishi ham mumkin. Bu xol shaxsni chuqur tushunish imkonini berib, tashqi qatlam ostida boshqa usullar bilan aniqlab bo'lmaydigan narsalarni topish imkonini beradi. Muloqot jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi degan tushuncha salbiy hodisa sifatida talqin etilishi bir yoqlama bo'lib, uning tub mohiyatini ochib bera olmaydi. Umumiy ma'noda globallashuv jarayonida, bir tomondan o'quvchilar aqliy-ruhiy qiyofasining shakllantirishida muloqot uslublari muayyan hodisa, jarayonning barcha o'simirlar ruhiy holatini qamrab olsa, ikkinchi tomondan bolalar va o'simirlar taqdiriga daxldor ekanligini anglatadi. Bolalar va o'simirlar aqliy-ruhiy qiyofasini shakllantirishda muloqot jarayoni globallashuv tushunchasi bilan bir qatorda siyosiy globallashuv hamda fan, madaniyat, insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabat, ta'lim va axloq sohasidagi

¹ XOLIQOV A.PEDAGOGIK MAHORAT Toshkent «IQTISOD-MOLIYA» 2011. 132-bet.www.ziyouz.com kutubxonasi

jarayonlarni ifodalovchi ijtimoiy-madaniy globallashuv hamda g'oyaviy ta'sir, targ'ibot va tashviqot bilan bog'liq mafkuraviy globallashuv ham sodir bo'layotganini yoddan chiqarmaslik zarur. Mafkuraviy jarayonlarning globallashuvi g'oyaviy ta'sir o'tkazish imkoniyatlarining kengayishi, uslub va vositalarning takomillashuvi, yangi texnik va texnologik tizimlarning yuzaga kelishi natijasida bolalar va o'simirlar aqliy-ruhiy qiyofasining shakllanishida muloqot jarayoni orqali aks etishi, g'oyaviy ta'sir o'tkazish va mafkuraviy kurash umumbashariy miqyos kasb etganini ifodalaydi. Birinchi prezidentimiz aytganlaridek **“Biror bir hudud yoki mamlakatda paydo bo'layotgan g'oyalar tez fursatda butun jahonga yoyilmoqda. Natijada odamzot ma'lum bir davlatlar va siyosiy kuchlarning manfaatlariga xizmat qiladigan, olis-yaqin manbaalardan tarqaladigan, turli mafkuraviy markazlarning bosimini doimiy ravishda sezib yashamoqda. Bu jarayonlarning yana bir muhim xususiyati g'oyaviy kurashning g'araz maqsadlar va iqtisodiy manfaatlar bilan chirmashib ketayotganidir.”**²

Darhaqiqat bolalar va o'simirlar aqliy-ruhiy qiyofasini muloqot usullari orqali mafkuraviy ta'sir doirasiga tortishga urinishlar barcha zamonlarda bo'lgan, lekin bugungi kunda dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Muloqotning umumiy jarayoni hisoblangan ta'sir etish va ma'qullash usuli jamiyatda yuz berayongan vodea hodisalarga nisbatan atroflicha ta'sir ko'rsatadi. Ikki suhatdoshning bir-birlariga ta'sir ko'rsatishlari, tarbiyaviy maqsadni ma'qullatirish vositasi sifatida o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, ushbu usul vositasida o'qituvchi o'quvchi ruhiyatiga va xulq-atvoriga tarbiyaviy maqsadni ko'zlab sezilarsiz ravishda psixologik ta'sir ko'rsatadi. O'quvchi psixikasida nazoratsiz kiradi. Ushbu usul, muloqot jarayonida o'qituvchi o'quvchilarda axloqiy-irodaviy hislatlarni faol takomillashtiradi. O'qituvchi xushmuomalaligi, muosharat odobining cheksiz qudrati bilan o'quvchilar psixikasining anglanmagan qirralariga pedagogik ta'sir etadi, o'qituvchi va o'quvchining yaqindan muloqotda bo'lishini, bir-birlariga ishonchini, topshiriqlarni ma'qullab vaqtida bajarish uchun javobgarlik hissini shakllantiradi.³ Bolalar va o'simirlar aqliy-ruhiy qiyofasida globallashuv va global mafkuraviy ta'sir o'tkazishning o'ziga xos muloqotga kirish usullaridan biri “Kinomatograf.” Mafkuraviy globallashuv sharoitida ulkan industriyaga aylanib ulgurgan kinomatograf bolalar va o'simirlar ongi, aqliy-ruhiy qiyofasi va qalbi uchun kurashning muhim bo'g'iniga aylandi. Kino bolalar va o'simirlar ongi, aqliy-ruhiy qiyofasiga va xulqiga ta'sir ko'rsatishning o'ziga xos uslublari va imkoniyatlariga ega. Bunday ta'sirning natijalarini bolalar va o'simirlar mashhur

² Globallashuv va Mafkuraviy jarayonlar. Toshkent “Muharrir nashriyoti” 2009. 74- bet.

³ XOLIQOV A.PEDAGOGIK MAHORAT Toshkent «IQTISOD-MOLIYA» 2011. 128-bet.www.ziyouz.com kutubxonasi

VOLUME-1, ISSUE-5

kinoqahramonlariga taqalid qilishlarida, ular bilan ichki olamlari orqali muloqo oʻrnatishlari, ularning xatti-harakatlari, qiliqlari, va hattoki, kiyinishlarini takrorlashlarida koʻrishimiz mumkin. Hayotdagi maqsadlarini ham kinoqahramonlari amalga oshirayotgan ishlar singari belgilab olishlari barchamizga maʼlum. Kinoqahramonlarini hayotiy ideallariga aylantirib, ular aytgan mashhur soʻzlar va iboralarni shior qilib olishlari va kundalik hayotlarida muloqot jarayonida foydalanishlari sir emas. “Bolalar va oʻsimirlar oʻzining harakatchanligini va yangilikka intiluvchanligini va boʻsh vaqt resurslarga egaligi sababli salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Bu ularning “yumshoq erotika”dan tortib “porgonrafiya”gacha, tajavuzkorlikdan tortib ochiq vaxshilikka boʻlgan xodisalarni oʻzida mujassam etayotgan, turli shakllar va “goʻzal” koʻrinishlarda inson ongiga kuchli tazyiq oʻtkazadigan kinoobrazlar yordamida tobora faolroq amalga oshirilayotgan agressiv gʻoyaviy taʼsirga berilib ketish xavfining mavjudligi bilan belgilanadi.”⁴

Oʻquvchilar aqliy-ruhiy qiyofasining mafkuraviy globallashuvda ommaviy axborot vositalarining oʻrni benihoya katta boʻlib, u yosh avlodning kamol topishida jiddiy ahamiyat kasb etadi. Bugungi axborot inqilobi oldingi davrlarda paydo boʻlgan axborot uzatish usullarining koʻplab usullarini oʻzida sintez qilgan zamonaviy kompyuter texnologiyalariga asoslangan INTERNET kabi hodisalarning paydo boʻlishi bilan bogʻliqdir. Bolalar va oʻsimirlar aqliy-ruhiy qiyofasining mafkuraviy globallashuvi muloqot jarayonida ommaviy axborot vositalari obrazlar, musiqa va shu kabi shakllarda axborotlarni tezlikda uzatilishi va ommaviy tarqatilishini taʼminlashga xizmat qiladi. Axborot inqilobining hosilasini juda kata axborotni qayta ishlash, xohlagan mamlakat kutubxonasida saqlanayotgan kitoblardan foydalanish imkoniyatining mavjudligida ham koʻrish mumkin. Radio, televideniya, internet eng soʻngi yangiliklarni qisqa vaqtda butun dunyoga maʼlum qilish, ilm-fan, madaniyat, adabiyot va sanʼat yutuqlaridan har bir odam foydalanishiga zamin yaratmoqda. Birinchi prezidentimiz I.A.Karimov taʼkidlaganlaridek “Buguni kunda zamonaviy axborot maydonidagi shu qadar tigʻiz, shu qadar tezkorki, endilikda ilgarigidek, ha, bu voqea bizdan juda olisda yuz beribdi, uning bizga aloqasi yoʻq, deb beparvo qarab boʻlmaydi. Ana shunday kayfiyatga berilgan xalq yoki millat taraqqiyotdan yuz yillab orqada qolib ketishi hech gap emas.”⁵

Bugungi kunda turli shakl va mazmundagi axborotlar inson va jamiyat hayoti, taraqqiyoti hamda oʻquvchilar aqliy-ruhiy qiyofasi kamolotining zaruriy shartiga

⁴ Globallashuv va Mafkuraviy jarayonlar. Toshkent “Muharrir nashriyoti” 2009. 76- bet.

⁵ Globallashuv ommaviy madaniyat milliy gʻoya Toshkent “Maʼnaviyat” 2009. 6-bet

aylanib, OAV esa uni tarqatishning muhim bo'g'iniga aylanib bormoqda. Globallashuv davrida OAV o'quvchilar aqliy-ruhiy qiyofasining shakllanishida muloqot jarayonida ularning ongi va hissiyotlariga, tafakkur tarziga, xulq atvoriga ta'sir ko'rsatishida katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mustafoyev, K. (2023). LOOPER MECHANISM OF THE SEWING MACHINE. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(4), 16-18.
2. Mustafoyev Komiljon Ilxom o'g'li. (2023). New Construction of the Looper Mechanism. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, 1(9), 255–257.
3. A'zamjon Xoliqov Pedagogik mahorat Toshkent «IQTISOD-MOLIYA» 2011
4. Malla Ochilov “Muallim qalb me'mori” Toshkent “O'qituvchi” 2001 yil
5. Qobusnoma. Toshkent, “Meros”, 1992 yil
6. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). Bo'lajak o'qituvchi pedagogik muloqot usullarini rivojlantirish texnologiyasining zamonaviy modellari va ularni qo'llash metodlari. *Journal of Universal Science Research*, 1(9), 223–234. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/195>
7. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). PEDAGOGIK MULOQOT O'QUV JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING MUHIM OMILI. *Journal of Universal Science Research*, 1(8), 131–139. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/1717>
8. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). PEDAGOGIK MULOQOT O'QUV JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING MUHIM OMILI. *JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH*, 1(8), 131–139. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8239719>
9. Ravshanovna, X. S. (2022). BO 'LAJAK O 'QITUVCHILAR VA O'QUVCHILAR O 'RTASIDAGI MULOQOT JARAYONI VA UNGA QO 'YILADIGAN TALABLAR. *Лучший инноватор в области науки*, 1(1), 814-819.
10. XALILOVA, S. (2021). JAHON PEDAGOGIKASIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK MULOQOT VA MILLIY PEDAGOGIK MULOQOT USLUBLARIGA TRANSFORMATSIYASI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 1(1).
11. Xalilova Shaxlo Ravshanovna. (2023). O'qituvchi kasbiy faoliyatida pedagogik muloqot usullarining o'zlashtirish jarayoniga ta'siri va ahamiyati. *Journal of Universal Science Research*, 1(10), 803–816.

VOLUME-1, ISSUE-5

12. Ravshanovna, K. S. (2023). Factors Affecting the Formation of a Positive Attitude to the Learning Activity in Students. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, 1(9), 116–122.

13. Isomova, F. A. T. Q. (2022). MAKTABGACHA TALIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHDA NUTQ O'STIRISH MASHG'ULOTLARINING AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(1), 947-949.

14. Bahodirovna, H. N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH METODIKASI FANINING METODOLOGIK VA ILMIY ASOSLARI.

15. Hojiyeva, N. (2023). METHODS OF TEACHING MOTHER TONGUE IN PRIMARY CLASSES SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS. *Modern Science and Research*, 2(9), 424-428.

16. Bahodirovna, H. N. (2023). TA'LIM JARAYONIDA BOSHLANG 'ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA FANINI O 'QITISH MUAMMOSINING YORITILISH MAZMUNI. *PEDAGOGS jurnali*, 1(1), 209-209.

17. Kozimova, N. A. (2023). BUGUNGI TA'LIM TIZIMIDA ZAMONAVIY O 'QUVCHI SHAXSINING IJTIMOY VA PSIXOLOGIK JIHATLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(10), 44-46.V

18. Abduqahhorovna, N. K. (2023). PSIXOLOGIK KONSULTATSIYAGA MUROJAAT QILUVCHI OTA-ONALARNING FARZAND TARBIYASI MUAMMOLARINI O 'RGANISHDA HADISLARDAN TERAPIYA SIFATIDA FOYDALANISH.

19. Sobirovna, S. Y. (2023). O 'YIN ORQALI BOLA TAFAKKURI VA NUTQINI OSTIRISH. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*, 1(3), 93-99.

20. Yulduz, S. (2023). KREATIV YONDASHUVLAR ASOSIDA BOLALAR NUTQI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 23(2), 87-92.

21. Tursunova, Z. (2023). METHODOLOGY OF MOTHER TONGUE TEACHING IN PRIMARY SCHOOLS. *Modern Science and Research*, 2(9), 350-352

22. Лукмонова, С. (2022). БО 'LAJAK BOSHLANG 'ICH SINF O 'QITUVCHISINING RAQAMLI TA'LIM RESURSLARIDAN FOYDALANISHGA TAYYORLIGINI SHAKLLANTIRISH: Lukmonova Salomat Gafurovna, Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrasida o'qituvchisi, Buxoro

davlat universiteti orcid 0000-0001-9040-0232. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (1), 221-226.

23. Gafurovna, L. S. (2021). BOSHLANG'ICH SINFLARDA RAQAMLI TA'LIM RESURSLARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. In *Научно-практическая конференция*.

24. Ikromova Sitora Akbarovna. (2023). NEUROPHYSIOLOGY BASIS OF HORMONES. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 68–77.

25. Mahmudova Nigora Hikmatovna. (2023). Goals and Tasks of Education. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 360–362. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/AJPDIS/article/view/1567>

26. Maxmudova, N. (2018). THE ROLE OF COMPUTER TECHNOLOGIES IN THE INNOVATIVE TRAINING PROCESS. *Экономика и социум*, (3 (46)), 34-36.

27. Narziyeva Shaxnoza Rustamjon qizi. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MANIFESTATION OF ADOLESCENT EMPATHY. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 132–134.

28. Narziyeva, S. (2023). PSYCHOLOGICAL VIEWS ON THE CHOICE OF PROFESSION. *Modern Science and Research*, 2(10), 333-336.

29. Akbarovna, I. S. (2023). MILLIY HARAKATLI O'YINLARNING BOLALAR TARBIYASIDAGI IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

30. Sitora Akbarovna Ikromova. (2023). Formation of Ideological Immunity to Destructive Information. *Intersections of Faith and Culture: American Journal of Religious and Cultural Studies (2993-2599)*, 1(9), 50–54.

31. Akbarovna, I. S. (2023). Study of the Formation of Ideological Immunity By Foreign and Russian Researchers. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 235-239.

32. Akbarovna, I. S. (2023). Adolescence during Destructive Behavior Appearances the Problem Learning Condition. *Intersections of Faith and Culture: American Journal of Religious and Cultural Studies (2993-2599)*, 1(9), 105-109.